

Παναγιώτης

ΝΑΕΙΑ ΝΗΣΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΣ

ΥΠΟ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Γ. ΖΕΡΑΕΝΤΟΥ

SONDERABDRUCK AUS DER „BYZANTINISCHEN ZEITSCHRIFT“
XI. BAND, 3. UND 4. (DOPPEL-)HEFT

Handwritten signature in black ink.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΕΦΟΡ. ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

DRUCK VON B. G. TEUBNER IN LEIPZIG

1902

ΝΑΞΙΑ ΝΗΣΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΣ

ΥΠΟ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ

SONDERABDRUCK AUS DER „BYZANTINISCHEN ZEITSCHRIFT“
XI. BAND, 3. UND 4. (DOPPEL-)HEFT

DRUCK VON B. G. TEUBNER IN LEIPZIG

1902

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΡΓΩΝ

ΕΡΓΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

1

μουλλώνω (μουλλός = σιγρός, υερρός, ἡνυχός)
 μουλλίτση! = υερφίτση

Sonderabdruck aus Byzantinischer Zeitschrift XI 3 u. 4.
 Druck u. Verlag von B. G. Teubner in Leipzig.

Ναξία νήσος καὶ πόλις.

A'.

Ναξία νήσος.

Τὸ ὄνομα τῆς νήσου Νάξου μετεβλήθη εἰς Ναξία, Ναξιά, Ἀξία, Ἀξιά, Ἀξος· τὸ μὲν Ναξία ἐπεκράτησεν, καθ' ἃ νομίζω, ὡς ὄνομα τῆς νήσου ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πέτρας τῆς καλουμένης Ναξίας, ἐν τῇ νήσῳ ὀρυσσομένης, γνωστῆς δὲ καὶ περιζητήτου ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων.¹⁾ Πρώτην δὲ μνείαν τοῦ ὀνόματος Ναξία ὡς ὀνόματος τῆς νήσου εὐρίσκω ἐν τῇ Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἐκθέσει πρωτεκκλησιῶν πατριαρχῶν τε καὶ μητροπολιτῶν²⁾ γραφείῃ τῷ δ' αἰῶνι. Καίτοι δὲ Ἱεροκλῆς ἐν Συνεκδήμῳ γραφέντι πρὸ τοῦ ἔτους 535^{ου} καλεῖ τὴν νήσον Νάξον³⁾· ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶν ἐπίδειξις ἀρχαιομαθείας, ἥς ἔνεκα καὶ Ἰωάννης Τζέτζης⁴⁾, καὶ Γεώργιος Παχυμέρης τρίτῳ καὶ δεκάτῳ αἰῶνι⁵⁾, καὶ Γρηγόριος Ἀνδρέας ἔτει 1466⁶⁾, καὶ ὁ

1) Ἰωάννου Σακκελίωνος Περὶ τῆς Ναξίας πέτρας εἴτε ἀκόνης, ἐν Πανδώρα, συγγράμματι περιοδικῷ ἐκδιδομένῳ δις τοῦ μηνός, (Ἐν Ἀθήναις, 1860, εἰς 4^{ον}), τόμ. 10, σ. 289—293. Raport on the emery districts of Naxos, (London, 1895, in 8°), p. 1—8.

2) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, (Bonnae, 1829, in 8°), vol. 1, p. 797. Constantini Porphyrogeniti de provinciis regni Byzantini liber secundus ed. Th. L. J. Tafel, (Tübingae, 1846, in 4°), p. 44. Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoporum ed. G. Parthey, (Berolini, 1866, in 8°), p. 160.

3) Hieroclis Synecdemus ed. Augusti Bueckhardt, (Lipsiae, 1893, in 8°), p. 28.

4) Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου Βιβλίον ἱστορικῆς τῆς διὰ στίχων πολιτικῶν ἄλφα δὲ καλουμένης (Χιλιάδες) ed. Theoph. Kiesslingii, (Lipsiae, 1826, in 8°), σ. 36, στ. 862. Ἰσαακίου καὶ Ἰωάννου Τζέτζου Σχόλια εἰς Ἀνκόφρονα ed. M. Christ. Got. Müller, (Lipsiae, 1811, in 8°), tom. 2, p. 1034.

5) Georgii Pachymeris. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, (Bonnae, 1835, in 8°), vol. 1, p. 205.

6) Ἰωάννου Σακκελίωνος Πατμιακὴ βιβλιοθήκη, ἥτοι ἀναγραφὴ τῶν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς κατὰ τὴν νήσον Πάτμον γεγραμῶς καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου τεθησαυρισμένων χειρογράφων τευχῶν, (Ἀθήνησιν, αὐγ', εἰς 4^{ον}), σ. 53 καὶ τοῦ αὐτοῦ Ὑπόμνημα ἱστορικόν, ἐν Πανδώρα, συγγράμματι περιοδικῷ ἐκδιδομένῳ δις τοῦ μηνός, (Ἀθήνησιν, 1867, εἰς 4^{ον}), τόμ. 17, σ. 165.

ἄδηλος μεταφράστης Χριστοφόρου Βονδελμοντίου¹⁾, ὃς ὅμως μεταφράζει τὸ λατινικὸν *Naxos*²⁾, καὶ Φραγκίσκος Κόκκος ἔτει 1594³⁾, καὶ καὶ Ἀθανάσιος Σκληρός⁴⁾, καὶ Σέργιος Μακράτος⁵⁾, καὶ ὁ γράψας τὰ ἐν Ἐρμῇ τῷ λογίῳ περὶ σχολείου ἐν Νάξῳ⁶⁾ καλοῦσι τὴν νῆσον Νάξον.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ ὄνομα *Ναξία* εὐρίσκω ἔτει 680⁷⁾, καθ' ὃ παρεκάθησεν ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδῳ, ἕκτη οἰκουμενικῇ, „Γεώργιος ἐλέω Θεοῦ ἐπίσκοπος τῆς Ναξίων νήσου“⁷⁾. εἶτα ἐν Τῇ γεγονυῖα διατυπώσσει παρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ σοφοῦ⁸⁾ (886—912) ἐν τοῖς *Νέοις τακτικοῖς*⁹⁾. ἐν τῇ Τάξει προκαθεδρίας τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν¹⁰⁾. ἐν τῇ Τάξει προκαθεδρίας μητροπολιτῶν¹¹⁾. καὶ ἐν Τῷ παντὶ ἀριθμῷ τῶν Θεοῦ θυηπόλεων.¹²⁾

Τοῦ ὀνόματος *Ναξία* μέμνηται ἔτει 904 Ἰωάννης Καμενιάτης¹³⁾, περὶ τὸ ἔτος 920 Νικήτας ὁ μάγιστρος¹⁴⁾, ἔτει 949 ἐν τῷ ἐπὶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ἀναγραφέντι *Σταδιοδρομικῷ*¹⁵⁾, περὶ τὸ

1) Description des îles de l'Archipel par Christophe Buondelmonti version grecque par un anonyme par Émile Legrand, (Paris, 1897, in 4°), part. 1, p. 56.

2) Christoph. Bondelmontii Liber insularum Archipelagi ed. G. R. L. Sinner, (Lipsiae, 1824, in 8°), p. 37.

3) Maximi Margunii, Dionysii Cateliani, Antonii Eparchi, Arsenii Monembasiensis epistolae ἐν Io. Lamii Deliciae auditorum seu veterum ἀνεκδότων opusculorum collectanea, (Florentiae, 1740, in 8°), p. 85. Σοφοκλέους Κ. τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Περὶ Φραγκίσκου τοῦ Κόκκου ἐπιστολή, (Ἀθήνησι, αὐξγ', εἰς 8°), σ. 30—31.

4) Ἀθανασίου Σκληροῦ Θρήνος εἰς Κρήτην, ἐν Κ. Ν. Σάθα Ἑλληνικὰ ἀνέκδοτα, (Ἀθήνησι, 1867, εἰς 8°), τόμ. β^o, σ. 126, 128.

5) Σεργίου Μακράτου Ἱερομνήματα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας (1750—1800), ἐν Κ. Ν. Σάθα Μεσαιωνικῇ βιβλιοθήκῃ, (Ἐν Βενετίᾳ, 1872, εἰς 8°), τόμ. 3, σ. 278.

6) Ἐρμῆς ὁ λόγιος 1818, (Ἐν Βιέννῃ, εἰς 8°), σ. 462—466.

7) Ioann. Dom. Mansi Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, (Florentiae, 1765, in-fol.), tom. 11, col. 616, 676.

8) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoparum ed. Gust. Parthey p. 98 καὶ Heinrich Gelzer ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche, ἐν Byzantinische Zeitschrift, (Leipzig, 1892, in 8°), B. 1, S. 254.

9) Georgii Cyprii Descriptio orbis Romani ed. Henr. Gelzer, (Lipsiae, 1870, in 8°), p. 79.

10) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoparum ed. Gust. Parthey, p. 72, 125.

11) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoparum ed. Gust. Parthey, p. 179, 196.

12) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoparum ed. Gust. Parthey, p. 200, 219.

13) Theophanes continuatus. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, (Bonnae, 1838, in 8°), p. 583.

14) Θεοφίλου Ἰωάννου Μνημεῖα ἀγιολογικά, νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενα, (Ἐν Βενετίᾳ, 1884, εἰς 8°), σ. 4, 8.

15) Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως. Corpus scriptorum historiae Byzantinae, (Bonnae, 1829, in 8°), vol. 1, p. 678.

ἔτος 950 Συμεὼν ὁ μεταφράστης¹⁾, ἔτει 1087 Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ²⁾, ἔτει 1153 ὁ Ἀραψ γεωγράφος Ἐδρισῆς³⁾, τῷ ιδ' αἰῶνι Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθοπούλος⁴⁾, ἐν τοῖς Χρονικοῖς τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων⁵⁾, ἔτει 1460 Ματθαῖος ὁ Μυρέων⁶⁾, Μιχαὴλ Δούκας⁷⁾, Συνθήκη Βενετῶν καὶ Ὁσμανιδῶν τοῦ ἔτους 1502⁸⁾, περὶ τὸ ἔτος 1553 Θεωνᾶς ὁ Παροναξίας⁹⁾, εἶτα Δημήτριος Προκόπιος¹⁰⁾, κατόπιν ἔτει 1782 Βενέδικτος Κρέδω¹¹⁾, Ἐρμῆς ὁ κερδῶς, ἐν ᾧ ὁμῶς καὶ Νάξος γράφεται¹²⁾ καὶ ὁ βίος Κοσμᾶ τοῦ νέου μάρτυρος.¹³⁾ Ναξία καλεῖται ἐν σημειώματι χειρογράφου περὶ γεγονότος ἐν τῇ νήσῳ σεισμοῦ ἔτει 1564.

Τὸ Ναξία ταχέως ἐγένετο Ἀξία, ἀλλ' ἐπαθεν οὐχὶ παρετυμολογίαν, „Ἀξία ἀπέβαλε τὸ ν ὑποληφθεῖσα ὡς Ἀξία“¹⁴⁾, ἀλλὰ „διὰ τὴν τῆς ἀκοῆς

1) Θεοφίλου Ἰωάννου Μνημεῖα ἀγιολογικά, σ. 19, 25.

2) Μανουὴλ Ἰ. Γεδεὼν Βυζαντινὰ χρυσόβουλλα καὶ πιττάκια, ἐν Ἐκκλησιαστικῇ ἀληθείᾳ, συγγράμματι περιοδικῷ ἐβδομαδιαίῳ, (Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1884, εἰς 4^{ον}), τόμ. 4, σ. 447. Κωνστ. Ν. Κανελλάκη Χιακὰ ἀνάλεκτα ἤτοι συλλογὴ ἡθῶν, ἐθίμων, παροιμιῶν, δημῳδῶν ᾠσμάτων, (Ἐν Ἀθήναις, 1890, εἰς 8^{ον}), σ. 566—7.

3) Geographie d'Edrisi traduite de l'arabe en français par P. Amédée Jaubert, (Paris, 1840, in 4°), vol. 2, p. 127—8.

4) Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας βιβλία ιη', (Luteciae Parisiorum, 1630, in fol.), τόμ. 2, σ. 530.

5) J. A. C. Buchon Recherches historiques sur la principauté française de Morée, (Paris, 1845, in 8°), tom. 2, p. 104, 285, 290.

6) Ἰωαν. Σακκελίωνος Πατμιακὴ βιβλιοθήκη, σ. 53.

7) Mich. Ducae Nepotis Historia. Corpus scriptorum hist. Byzantinae, (Bonnae, 1834, in 8°), p. 27, 109.

8) J. Miklosich et Jos. Müller Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana, (Vindobonae, 1865, in 8°), tom. 3, p. 346.

9) Martini Crusii Turcograeciae libri octo, (Basiliae, 1584, in fol.), lib. 3, p. 267.

10) Ἐπιτετμημένη ἐπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν, ἐν Io. Alb. Fabricii Bibliotheca Graeca sive notitia scriptorum veterum Graecorum (Hamburgi, 1838, in 4°), ed. Harless, tom. 11, p. 543, παρὰβ. καὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἀπὸ Συναίου Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐκ τοῦ κλήρου ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ διαπρεψάντων, ἐν Ἐφημερίδι τῶν Φιλομαθῶν φιλολογικῇ καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, (Ἐν Ἀθήναις, 1862, εἰς φύλ.), ἔτει 10^{ον}, σ. 2121.

11) Γραμματικὴ Ἑλληνορωμαϊκὴ περιέχουσα τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας, (Ἐν Βερώνῃ, ἄψπβ', εἰς 8^{ον}), σ. 256.

12) Νικολάου Παπαδοπούλου Ἐρμῆς ὁ κερδῶς ἦτοι ἐμπορικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα, (Ἐν Βενετίᾳ, 1815, εἰς 8^{ον}), Μέρ. 2, σ. 240, 241.

13) Νέον μαρτυρολόγιον ἦτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν μαρτυρησάντων, (Ἐνετίησιν, αψβδ', εἰς 4^{ον}), σ. 239. Σαπφειρίου Χριστοδούλου Ἀκολουθία καὶ βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ, (Ἐν Βενετίᾳ, 1814, εἰς 8^{ον}), σ. 28.

14) Γεωργ. Ν. Χατζιδάκι Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν Ἀθηναίῳ συγγράμματι περιοδικῷ κατὰ διμηνίαν ἐκδιδομένῳ, (Ἀθήνησιν, 1881, εἰς 8^{ον}), τόμ. 10, σ. 6.

ἀπροσεξίαν ἀπὸ τὴν Ναξίαν ἐπλάσθη ἡ Ἀξιά¹⁾. ἐκ δὲ τῆς αὐτῆς τῆς ἀκοῆς ἀπροσεξίας καὶ ἡ Νάξος ἐγένετο Ἀξος. Ἀφοῦ δὲ εἶχεν ἤδη σχηματισθῇ τὸ Ἀξία ἀφαιρέσει τοῦ ἀρκτικοῦ ν ὅπερ ὑπετέθη ὅτι ἀποτελεῖ τελικὸν γράμμα τῆς προηγουμένης λέξεως, ἐταυτίσθη κατόπιν μετὰ τοῦ ἀφηρημένου οὐσιαστικοῦ ἄξια, ἐξ οὗ ἐπήγασε βραδύτερον παρὰ τῷ λαῷ ἡ παρετυμολογία, καθ' ἣ ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ στιχηροῦ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ναξίοις καὶ τοῖς ἄλλοις νησιώταις

(Σύρα — ψεῖρα.

Μύκονο — κασίδα.

Τήνο — τιμημένη.

Ἄντρο — ἀντρειωμένη.

Πάρο — παρουνσία.

5

Ἀξιά — ἀξιωμένη.)

Ἐν τῇ Διατυπώσει τῆς ἱεραρχικῆς τάξεως τῆς Ἑλλήνων ἐκκλησίας γραφείσῃ ἐπὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ ἔτεσι 886—912 γράφεται τὸ ὄνομα τῆς νήσου Ναξία καὶ Ἀξία²⁾. ὅμως δὲ διὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην τῶν γραφῶν συμβάλλουσι καὶ οἱ χρόνοι καθ' οὓς ἐγένοντο τὰ ἀντίγραφα καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς· τοῦ Ἀξία μέμνηται καὶ Ἐκθεσις νέα Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως³⁾ τοῦ πρεσβυτέρου, ἐπὶ Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου γεγωνῶς ἔτει 1300⁴⁾, τὰ Χρονικὰ τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων⁵⁾, Συνθῆκαι Ὀσμανιδῶν καὶ Βενετῶν τῶν ἐτῶν 1479 καὶ 1482⁶⁾, Δημήτριος Τάγιας ἔτει 1559⁷⁾, Ἀγάπιος Λάνδος ἔτει 1641⁸⁾, καὶ Διονύσιος Πύρρος ἔτει 1818⁹⁾. γενομένου δὲ Ἀξιά κατόπιν μέμνηται αὐτοῦ ἔτει

1) Ἀδαμαντίου Κοραῆ Ἄτακτα ἡγουν παντοδαπαὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν αὐτοσχέδιοι σημειώσεις, (Ἐν Παρισίοις, 1828, εἰς 8^{ov}), τόμ. 1, σ. 183.

2) Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως Κατάλογοι ἐπισκοπῶν ἐκ κώδικος τῆς ἐν Σμύρνῃ βιβλιοθήκης τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς, ἐν Μουσείῳ καὶ βιβλιοθήκῃ τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς, (Ἐν Σμύρνῃ, 1876, εἰς 8^{ov}), περίοδω β^α ἔτει α^ω, σ. 66, 67.

3) Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcoporum ed. Gust. Parthey p. 240.

4) Αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον, ἐν Ἰονίῳ ἀνθολογία, (Ἐν Κερκύρα, αὐλδ', εἰς 8^{ov}), φαν. 3, σ. 569.

5) J. A. C. Buchon Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIII siècle, (Paris, 1875, in 8°), p. 69, 185, 188.

6) Fr. Miklosich et Jos. Müller Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana, tom. 3, p. 296, 314.

7) Πορτολᾶνος con gratia et privilegio, (In Venetia, 1573, in 4°) κεφ. πη'.

8) Ἀγαπίου μοναχοῦ Νέος παράδεισος ἦτοι λόγοι διάφοροι καὶ βίοι ἁγίων ἐκ τοῦ μεταφραστοῦ Συμεῶνος εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον μεταγλωττισθέντες, (Ἐνετίησιν, αὐσ', εἰς 4^{ov}), σ. 183.

9) Γεωγραφία μεθοδικὴ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης, (Ἐνετίησιν, 1818, εἰς 8^{ov}), σ. 199, ἐν ᾗ ὅμως καὶ Νάξος γράφεται.

1588 Ἰάκωβος Μηλοῖτης¹⁾, Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλῆς²⁾, Βικέντιος Κορνάρου³⁾, Μελέτιος ὁ Ἀθηναῖων⁴⁾, Σημείωμα περὶ τοῦ οἴκου Μπενάκη⁵⁾, δημοτικὰ δίστιχα

ὅτ' εἶν' ἡ Πάρος κ' ἡ Ἀξιά,
δὲν εἶν' τὰ δώδεκα νησιά.

Φέγγος φέγγος φέγγαρος
καὶ τῆς Ἀξιᾶς ὁ φέγγαρος,
ὅχι τῆς Ἀμουργοῦς τὸ φεγγαράκι.⁶⁾

καὶ οἱ Δανιὴλ Φιλιππίδης καὶ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, οἱ καὶ τὸ ἐθνικὸν Ἀξιότης γράφουσιν⁷⁾, ὁ Μακάριος καθηγούμενος τοῦ ἐν Πάτμῳ μοναστηρίου ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Ναξιότην γράφει⁸⁾ περὶ τελευτῶντα ἕκτον καὶ δέκατον αἰῶνα.

Οἱ Ἑλλήνων Ναξίων νοτᾶροι ἐν τοῖς αὐτῶν συμβολαίοις (1472), οἱ Νάξιοι ἐν τοῖς αὐτῶν δημοσίοις γράμμασι⁹⁾ (1572), οἱ ἐν ἀξιώσει Ὀσμανίδαι (1579)¹⁰⁾ καὶ ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐν τοῖς πατριαρχῶν γράμμασι (1564) καλοῦσιν αὐτὴν Ναξίαν, Ἀξίαν, Ἀξιάν.

Οἱ ἔτει 1207 ἐπιδραμόντες καὶ δουλώσαντες τὰς νήσους Φράγκοι, παραμορφώσαντες τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νήσων, παρεμόρφωσαν καὶ τὸ τῆς Νάξου. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους τούτου ἄρχεται νέα περίοδος τῆς τε ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς νήσου κατὰ τὴν τιμαριωτικὴν πολιτείαν· τούτου δ' ἔνεκα δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα ἡ ἀναγραφὴ

1) Σπυρ. Παπαγεωργίου Ὀδοιπορικὸν Ἰακώβου Μηλοῖτου, ἐν Παρνασσῷ συγγράμματι περιοδικῷ κατὰ μῆνα ἐκδιδομένῳ, (Ἐν Ἀθήναις, 1882, εἰς 8^{ον}), τόμ. 6, σ. 637.

2) Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ γενομένου, (Ἐνετίησιν, ἀχπά, εἰς 8^{ον}), σ. 132.

3) Βιτζέντζου Κορνάρου Ποίημα ἐρωτικὸν λεγόμενον Ἐρωτόκριτος, (Ἐνετίησιν, ἀψπθ', εἰς 8^{ον}), σ. 89.

4) Ἀνθίμου Γαζῆ Μελετίου Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα, (Ἐν Βενετίᾳ, 1807, εἰς 8^{ον}), ἔκδ. β^α, τόμ. 3, σ. 20.

5) Κων. Ν. Σάββα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, ἱστορικὸν δοκίμιον περὶ τῶν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ ἐπαναστάσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, (Ἀθήνησιν, 1869, εἰς 8^{ον}), σ. 503—4.

6) Σπυρ. Π. Λάμπρου Ἐθνικαὶ ὕβρεις, ἐν Εἰκονογραφημένῃ Ἑστίᾳ, (Ἐν Ἀθήναις, 1895, εἰς φύλ.) σ. 172.

7) Δανιὴλ καὶ Γρηγόριος τῶν Δημητριάδων Γεωγραφία νεωτερικὴ ἀπὸ διαφόρων συγγραφεῖς, (Ἐν Βενετίᾳ, 1791, εἰς 8^{ον}), τόμ. 1, σ. 292.

8) Martini Crusii Turcograeciae libri octo, lib. 4, p. 301. J. Miklosich et Jos. Müller Acta et diplomata Graeca medii aevi sacra et profana, (Vindobonae, 1890, in -8^ο), tom. 6, p. 276.

9) Γράμμα ἀνέκδοτον, ἐν Χρυσανθίῳ, συγγράμματι περιοδικῷ ἐκδιδομένῳ δις τοῦ μηνός, (Ἐν Ἀθήναις, 1865, εἰς φύλ.), τόμ. 3, σ. 624.

10) Διαμάχη ἐν Νάξῳ Καστρινῶν καὶ Νεοχωριτῶν, ἐν Παρνασσῷ συγγράμματι περιοδικῷ, (Ἐν Ἀθήναις, 1887, εἰς 8^{ον}), τόμ. 11, σ. 408—429.

τῶν παραμορφώσεων τοῦ ὀνόματος τῆς νήσου παρὰ τε τῶν Φράγκων ἐπιδρομέων καὶ τῶν Φράγκων περιηγητῶν καὶ γεωγράφων.

Ἐκ πάντων τούτων γίνεται δῆλον ὅτι Ναξία καὶ Ἀξία καὶ Ἀξιὰ ἐκαλεῖτο ἡ νῆσος, οἱ δ' ἐπιχώριοι ἐκάλουν καὶ καλοῦσιν αὐτὴν Ἀξιὰν καὶ Ἀξον, τὸν δὲ κάτοικον Ἀξιώτην, Ἀξιώτην καὶ Ἀξιώτισσαν, Ἀξιώτισσαν.

B'.

Ναξία πόλις.

Ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ νῆσος Νάξος εἶχε μίαν καὶ μόνην ὀνομαστήν πόλιν καὶ ταύτην ὀμώνυμον· μετὰ δὲ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως γεγонуῖαν ἰδίως ἔνεκα τῶν λυμαινομένων τὸ νησιωτικὸν πειρατῶν, οἱ ἐναπομείναντες ἐν τῇ νήσῳ κάτοικοι συνώκησαν εἰς τὰ ἐνδότεα τῆς νήσου. Ἐκ δὲ δύο φρουρίων τῶν μέσων αἰώνων τὸ μὲν καλούμενον τοῦ Καλογέρου κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου δυτικῶς τοῦ Ἀπόλλωνος¹⁾· παρὰ δὲ τῷ ἑτέρῳ καλουμένῳ τὸ κάστρο τ' Ἀπαλίου, ὅπερ Pasch van Krienen²⁾ καὶ Ἰγνάτιος Αἰχτλε³⁾ ὀνομάζουσι Παλίρι, ὃ δὲ Ροβέρτος Σωγέρος νομίζει παραφθαρὲν ἐκ τῆς φράσεως παλαιὸν ὄρος⁴⁾, ἔκειτο ἡ Ναξίων πόλις, ἥς μέμνηται ἔτει 536^ω ὁ παρακαθήςας ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει γεγонуῖα συνόδῳ, πέμπτη οἰκουμενικῇ, καὶ ὑπογράψας „Παῦλος ἐπίσκοπος τῆς Ναξίων πόλεως σύμψηφος γενόμενος“⁵⁾· μεθ' ὃ εὗρίσκω τὸ ὄνομα Ναξία πόλις παρὰ Σουῖδα κατὰ τὴν Ἐμμανουὴλ Βεκκέρου στίξιν.⁶⁾

Τὸ φρούριον τ' Ἀπαλίου κείμενον πρὸς μεσημβρίαν τῆς νήσου καὶ ἐπὶ δυτικῆς πλευρᾶς βουνοῦ ὀμωνύμου (κληθὲν δ' οὕτω ἐκ τῶν φρυομένων ἐπ' αὐτοῦ ἀπαλιριῶν, ἔστι δ' ἡ ἀπαλιριὰ ὁ θάμνος τῶν φυτολόγων ὁ καλούμενος Rhamnus oleoides Lin. ἔχει περίμετρον περὶ τὴν μίαν ὥραν καὶ σώζει ἐπ' αὐτοῦ ἐν ἐρειπίοις ναόν, σκοπιάς, δεξαμενάς, οἰκίσκους καὶ πύργον, δεσπόζει δὲ τῶν πέριξ κοιλάδων καὶ ὀροπεδίων· εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ σώζονται λείψανα οἰκήσεων καλούμενα

1) Ludwig Ross Reisen auf den griechischen Inseln des Ägäischen Meeres, (Stuttgart und Tübingen 1840, in 8°), Bd. 1, S. 41. Γεωργίου Π. Κρέμου Ἰγνατίου Αἰτλε Νάξος, ἐν Ἀπόλλωνι μηνιαίῳ περιοδικῷ συγγράμματι, (Ἐν Πειραιεῖ, 1892, εἰς φύλ.), ἔτει 8^ω, σ. 68—69.

2) Breve descrizione dell' Arcipelago ed. Ludwig Ross, (Halle, 1860, in 8°), p. 64.

3) Γεωργ. Π. Κρέμου Ἰγνατίου Αἰτλε Νάξος, ἐν Ἀπόλλωνι μηνιαίῳ περιοδικῷ συγγράμματι, ἔτει 8^ω, σ. 66.

4) Ἱστορία τῶν ἀρχαίων δουνιῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, μετάφ. Α. Μ. Καράλη, (Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρον, 1878, εἰς 8^ο), σ. 6.

5) Ioan. Dom. Mansi Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, (Florentiae, 1762, in fol.) tom. 8, col. 1150.

6) Suidae lexicon ed. Im. Bekkeri, (Berolini, 1854, in 4°), p. 733.

Κάτω χωριά¹⁾, ἐν οἷς καὶ χωρίον καλούμενον Ἐβριακές²⁾· τιμάριον καὶ τοῦτο τῆς νήσου ἐπὶ Φράγκων. Τὸ φρούριον τ' Ἀπαλίου κατεῖχον Γενουαῖοι πειραταί, ὅτε ἔτει 1207 ἐπελθὼν Μάρκος Σανούτος ἐκνρίευσε³⁾ καὶ κατέλαβε τὴν νήσον.

Ἰωάννης Καμενιάτης ἀπαγόμενος αἰχμάλωτος ὑπὸ Σαρακηνῶν πειρατῶν μετὰ τὴν Θεσσαλονίκης ἄλωσιν ἔτει 904 διηγεῖται ὅτι προσωρμίσθησαν εἰς Ναξίαν τὴν νήσον, ἐξ ἧς οἱ Σαρακηνοὶ φόρους ἐλάμβανον, οἱ δὲ Νάξιοι δῶρα τοῖς ἄρχουσι τῶν νηῶν ἐκόμισαν καὶ ἐπιτήδεια πρὸς τὸν πλοῦν.⁴⁾ Ἰωσήφ Πιττῶνος Τουρνεφόρτιος λέγει τούτους προσωρμισθέντας εἰς τὸ Ζωντάριον, ἐπιμαρτυρόμενος ἄλλ' ἡμαρτημένως Ἰωάννην Καμενιάτην (ὅς ὅμως λέγει τὸ Ζωντάριον κείμενον ἐν Κρήτῃ), τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τουρνεφορτίου καὶ μέχρι τοῦ νῦν καλουμένην Ἀλικήν.⁵⁾ Οἱ Σαρακηνοὶ προσωρμίζοντο βεβαίως ἐν τῇ νήσῳ εἰς τὰ μέχρι τοῦ νῦν καλούμενα Σαρακήνικα, κείμενα οὐ μακρὰν τοῦ φρουρίου τ' Ἀπαλίου, ἐπὶ τῶν Ποταμίδων, ὄντα δὲ ὁρμητήριον τῶν Κουρουπίων (στὸν ἄϊ Γεώργη τὰ Κουρούπια).

(Καὶ εἰς τὰ ἐνδότατα δὲ τῆς νήσου ἐπέδραμον οἱ πειραταί, ὥς ἐκ σωθέντος ἄσματος γίνεται δῆλον,

Φεύγετ', Ἀριῶτες, φεύγετε· φεύγετε, Φιλωτίτες·
καὶ μένα Τοῦρκοι μὲ κρατοῦν, Σαρακηνοὶ μὲ κράζουν,
χίλιοι μὲ κράζουν ἀπ' ὁμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω·
καὶ χίλιοι 'πὸ τῇ μιᾷ μεριᾷ καὶ χίλιοι 'πὸ τὴν ἄλλῃ.

Τὸ ἄσματιον ἦδε γέρων, ὁ μόνος ἐγκαταλειφθεὶς ἐν τῇ κώμῃ Φιλωτίῳ, κειμένη εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς νήσου ἐν Δρυμαλῖα, τῇ νῦν καλουμένῃ Τραγέα, φυγόντων τῶν κωμητῶν ἔνεκα ἐπιδραμόντων πειρατῶν, ὅποτε βία παρὰ τούτων ἐφέρετο πρὸς ἐπίδειξιν τοῦ χώρου ἔνθα οἱ κωμῆται κατέφυγον. Περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἐν Φιλωτίῳ ἐσώθη καὶ ἄλλη παράδοσις λέγουσα ὅτι, φυγόντων τῶν κωμητῶν εἰς σπήλαιον τοῦ ὄρους Ζᾶ, καλούμενον Σπηλαιώτισσα (ἐκ ναϊδίου ἐν αὐτῷ τῆς

1) Διαμάχη Ναξίων Καστριῶν καὶ Νεοχωριτῶν, ἐν Παρνασσῷ περιοδικῷ συγγράμματι, τόμ. 11, σ. 408.

2) Vincenzo Coronelli Isolario. Descrittione geografico-istorica, sacro-profana, antico-moderna . . . di tutte l' isole . . . tomo II del atlante Veneto, (Venetia, 1696, in fol.), p. 233. Βουνά, Πάσκουλα καὶ ἐντριτίαι, ἐν Βύρωνι μηνιαίῳ περιοδικῷ συγγράμματι (Ἐν Ἀθήναις, 1874, εἰς 4^{ον}), τόμ. 1, σ. 265.

3) Karl Hopf Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit, ἐκ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας Ersch und Gruber, Griechenland geographisch, geschichtlich und kulturhistorisch, (Leipzig, 1870, in 4°), Bd. 6, S. 223.

4) Theophanes continuatus. Corpus script. histor. Byz. p. 583.

5) Relation d'un voyage du Levant fait par ordre du roi, (Amsterdam, 1718, in 8°), tom. 1, p. 79.

Παναγίας), ποιμὴν ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς καταπεφευγότες ἐκεῖσε ἄδων μετ' ἀσκαύλου,

Φεύγετ', Ἀριῶτες, φεύγετε· φεύγετε, Φιλωτίτες,

γιατὶ Τοῦρκοι μᾶς πλάκωσαν, Τοῦρκοι θὰ μᾶς πλακώσουν.¹⁾ Κατέφυγον δ' ἐκεῖ, διότι τὸ ὄρος Ζᾶς ἦν τότε κατάφυτον ἐξ ἀρίων δρυῶν, ἃς οἱ Νάξιοι καλοῦσιν ἀριές καὶ ἄριους, ἔστι δ' ἡ ἀριά καὶ ὁ ἄργιος τὸ δένδρον τὸ καλούμενον ὑπὸ τῶν φυτολόγων Quercus Pex Lin., ἐξ ὧν Ἄνω καὶ Κάτω Ἀριά καὶ Μικραριά ἐκλήθησαν χῶραι ἐπὶ τοῦ ὄρους Ζᾶ γεγονυῖαι ἐπὶ Φράγκων τιμάρια ἐν τῇ νήσῳ.²⁾ Τοὺς δὲ καταπεφευγότες ἐκεῖ Φιλωτίτας προὔδωκε τοῖς πειραταῖς (γνωστοῖς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαρακηνοὶ καὶ Τοῦρκοι) γραῦς παραλυτικὴ καταλειφθεῖσα ἐν τῇ κώμῃ. Ἐκάλει δὲ τοὺς κωμήτας Ἀριώτας ὁ ἄδων οὐχὶ ὡς ἀπὸ κώμης Ἀριά³⁾, ἀνυπάρχοντος, ἀλλ' ὡς εἰς τὸ δάσος Ἀριά καταπεφευγότες, ἀπευθυνόμενος εἰς αὐτοὺς οὕτως, ὥστε αὐτοὶ μὲν νὰ νοήσωσι τὸ ἀγγελλόμενον, οἱ δὲ πειραταὶ νὰ μὴ ὑποτοπᾶσιν τὴν τούτων παρουσίαν, ἀκούοντες ὄνομα ἄγνωστον αὐτοῖς. Ἡ δὲ ἐπιδρομὴ αὕτη τῶν Τούρκων πειρατῶν κατὰ τῆς κώμης Φιλωτιτῶν ἢ διὰ τοῦ ἄσματος παραδοθεῖσα ἀνήκει οὐχὶ εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς οἱ Σαρακηνοὶ κατέχοντες τὴν Κρήτην ἐποιοῦντο ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν νήσων, ὅτε ἔτει 961 Νικηφόρος Φωκᾶς κατατροπώσας ἀνέκτησε τὴν Κρήτην, ἀλλ' εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, ὁπότε μετὰ ταῦτα οἱ Τοῦρκοι ἐποιοῦντο παρομοίως πειρατικὰς ἐπιδρομὰς, ἐξ οὗ καὶ οἱ τελευταῖοι ὁσάκις μετήρχοντο τὸ αὐτὸ ἔργον προσελάμβανον τὴν ἐπωνυμίαν τῶν προγενεστέρων Σαρακηνῶν, ταυτισθείσης τῆς ἐπικλήσεως Τοῦρκοι τῇ τῶν Σαρακηνῶν· τοῦτο γίνεται δῆλον ἐκ τῆς προσθέτου ἐν τῷ ἄσματι μνείας τῶν Τούρκων.

Ἡ νῦν πόλις τῆς νήσου Νάξου ἢ κειμένη πρὸς δυσμὰς τῆς νήσου καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων Χώρα καὶ ὁ κάτοικος Χωραῖτης· ἔστι δὲ κτίσμα τῶν Φράγκων ἐπιδρομέων ἔτει 1207, ἐν τοῖς γράμμασι τῶν Φράγκων δουκῶν καὶ τοῖς συμβολαίοις τῶν Φράγκων νοτάρων καλεῖται ὁμωνύμως τῇ νήσῳ Ναξία καὶ Νιξία. Χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ ἔτους 1300^{ου} μέμνηται „ἐκκλησίας παρὰ τὴν θάλατταν τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου τοῦ θαυματουργοῦ“⁴⁾· ἐκ τούτου γίνεται δῆλον ὅτι ἔτει 1300^{ου} ἡ

1) (Ἰωάννου Κατσουροῦ) Ναξιακαὶ σημειώσεις, ἐν Αἰγαίῳ δημοσιογραφικῷ ὀργάνῳ τῶν ἀπανταχοῦ Ναξίων, (Ἐν Νάξῳ, 1901, εἰς φύλ.), ἔτει 1^{ου}, ἀριθ. 1.

2) Vincenzo Coronelli Isolario. Descrittione geografico-istorica, sacro-profana, antico-moderna . . . di tutte l' isole . . . tomo II del atlante Veneto, p. 233. Βουνα, Πάσκουλα καὶ ἐντριτία, ἐν Βύρωνι μηνιαίῳ περιοδικῷ συγγράμματι, τόμ. 1, σ. 265.

3) Πέτρον Καλλιβρούσου Νησιωτικὰ ἔπη, (Leipzig, 1876, in 8^{ου}), σ. 13, 47—8.

4) Αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλλον, ἐν Ἰονίῳ ἀνθολογίᾳ, φак. 3, σ. 569.

Ναξίων πόλις ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων οἰκισθεῖσα μικρὰ οὖσα ἔκειτο περὶ τὸν πύργον τοῦ δονκὸς τῆς νήσου, οὗ σώζονται ἐρείπια· διότι ὁ ῥηθὲς ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου μετεσκευασμένος κεῖται νῦν ἐντὸς τοῦ Μπούργου παρὰ τὴν καλουμένην Πόρταν τοῦ Γιαλοῦ. Ἰωσήφ Βρυννίος ἐπισκεψάμενος τὴν νήσον Νάξον ἔτει 1405^ο μετὰ τὴν ἐκ Κύπρου ἐπάνοδον αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν καλεῖ τὴν πόλιν τῆς νήσου Ἀξιάν, ἅμα δὲ περιγράφει παρὰ τὸ ποτάμιον Παρατρέχοντα παράδεισον κάλλιστον ἐν προαστείῳ τοῦ Φράγκου δονκὸς τῶν νησιωτῶν¹⁾ Ἰακώβου τοῦ πρώτου Κρίσπου. Τὸ ῥηθὲν ποτάμιον καὶ τὸ περὶ αὐτὸ χωρίον καλεῖται μέχρι τοῦ νῦν Παρατρέχος. Ἀναγραφὴ δὲ νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Ἀνδρέου Ἀργυροῦ περὶ φθίνοντα ἕκτον καὶ δέκατον αἰῶνα λέγει ἀσυντάκτως περὶ τῆς νήσου τάδε· „Ἀξία πόλεως, μητροπόλεως ὀνόματι Ἀξία καὶ Ἀπάνω Κάστρο.“²⁾

Οἱ ἐν ἀξιώσει τῶν Ἑλλήνων τῆς Παροναξίων ἐκκλησίας εἰς τὰ αὐτῶν ἀξιώματα καὶ οἱ Ἑλλήνων νοτᾶροι εἰς τὰ αὐτῶν συμβόλαια γράφουσιν αὐτὴν Ναξίαν, Ἀξιάν καὶ Ἀξιάν· διήρηται δ' ἡ πόλις εἰς τὸ Κάστρον, οὗ τὸ ἐθνικὸν Καστριανός, ἔνθα οἰκοῦσι μέχρι τοῦ νῦν οἱ Φράγκοι Νάξιοι. Καλεῖται δὲ καὶ Κάτω Κάστρο³⁾ (Castello da basso καὶ inferiore) καὶ Μέσα Κάστρο πρὸς διαστολὴν ἑτέρου φρουρίου εἰς τὰ ἐνδότεα τῆς νήσου καλουμένου Ἀπάνω Κάστρο· — εἰς τὸν Μπούργου (Borgo), ἐξ οὗ τὸ ἐθνικὸν Μπουργιανός, — καὶ τὸ Νεὸ Χωριό, ἐξ οὗ τὸ ἐθνικὸν Νεοχωρίτης, — ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις οἰκοῦσιν οἱ Ἕλληνες, κακῶς δ' ὑπέλαβε Γεώργιος Ὀλιβιέρος ὅτι Ἕλληνες κατῴκουν μόνον ἐν τῷ Νέῳ Χωρίῳ.⁴⁾

Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἡ τε νήσος καὶ πόλις ἀνέλαβον ἑκάτε-
ραι τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν ὄνομα Νάξος.

Ἐν Δελλαγράφειᾳ.

Περικλῆς Γ. Ζερλέντης.

1) Ἰωσήφ μοναχοῦ τοῦ Βρυννίου Τὰ παραλειπόμενα ἐκδ. Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, (Ἐν Λειψίᾳ, αψπδ', εἰς 8^ο), τόμ. 3, σ. 173.

2) Martini Crusii Turcograeciae libri octo, p. 207. Karl Hopf Chroniques Gréco-Romanes inédites ou peu connues, (Berlin, 1873, in 8^ο), p. 175.

3) G. B. Sardagna Dissertazione documentata sulla storia dell' isola di Andros e dei suoi signori dall' anno 1207 al 1566, dettata da Carlo Hopf, (Venezia, 1859, in 8^ο), p. 74. Ernest Dugit Naxos et les établissements latins de l'Archipel, ἐν Memoires et Rapports . . . vol. 10, p. 207.

4) Voyage dans l'empire Othoman, l'Égypte et la Perse, (Paris, 1801, in 4^ο), tom. 1, p. 309.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000051045

